

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Георги Красимиров Чочев на тема:

„Пресвета Богородица в домостроителството на спасението”

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор”

в професионално направление 2.4. Религия и теология

по научна специалност Догматическо богословие

представено от доц. д-р Димо Кръстев Пенков, член на научното жури,

определено със заповед на Ректора на СУ “Св. Климент Охридски”

№ РД 38–479/11.07.2018 г.

Актуалност на изследвания проблем

Като научно-богословско изследване представената за публична защита дисертация на Георги Чочев има за предмет проблематика, свързана с разкриването на участието на Пресвета Богородица в домостроителството на спасението. В Православната църква учението за св. Богородица съществува единствено в христологията, а не като някаква самостоятелна „мариология“, както е в римокатолицизма или като някаква особена антропология, имаща за център Светата Дева. Единствено достойнството на Христос като Бог, Който Се е воплътвил и въчовечил, придава и на Неговата майка по плът името Богородица. По този начин името Богородица съдържа в себе си и потвърждава цялото тайнство на домостроителството. Ето защо учението на отците на Източната църква за Пресвета Богородица е неизменна част от тяхната христология и именно в контекста на христологическите спорове следва да се разглежда онова постепенно развитие на почитта към Света Богородица. Всяко едно православно богослужебно чинопоследование, било то св. литургия, вечерня, утреня, повечерие, полунощница или часове, съдържа молитви, отправени към Божията майка. В почитането на Божията майка и благоговението пред нейното свето име следва да виждаме един от главните признаци на православността изобщо. В съзнанието на православния човек истинско християнство без почитане на Божията майка, без вяра в нейното спасително действие, би било немислимо. Значението на Св. Богородица е толкова велико и нейното застъпничество пред Бога е толкова голямо, че тя е призната не просто за помощница в делото за спасението, както е при почитането

на светите божии угодници и светите ангели, към които молещите се обръщат с прощението „молете Бога за нас“, а се призовава като съ-участник на спасението с молитвата „Пресветая Богородице спаси нас“. Огромното количество молитви, посветени на Божията майка, свидетелства за това, че нейният образ е източник на несекващо вдъхновение за всички членове на Христовата църква. В тази връзка следва да се отбележи, че изборът на изследваната и разработена проблематика е актуална и навременна.

Характеристика на плана, тематичния обхват и структуриране на основните проблемни дялове

Дисертационното съчинение е с общ обем от 188 страници и е структурно разпределено в предговор, увод, три глави, заключение и списък на изворната и коментарна литература на кирилица и латиница. Посочен е, също така, и списък на електронните източници, използвани от докторанта. След предговора (с. 4), в който докторантът споделя за пътя, довел го до това начинание и изказва благодарности към подкрепилите го в него, следва уводът (с. 5–17), който цели да запознае със спецификата и актуалността на избраната тема. Посочена е също така изворната база и научната разработеност на изследвания проблем. Предметно-методологичната рамка на изследването включва освен точно фиксирания от автора предмет „ролята на Пресвета Богородица в домостроителството на спасението“ (с. 8), също и целта, задачите и методологията на изследването. Представените цели на изследователското намерение, както и произтичащите от тях изследователски задачи, са осъществени посредством използвания от колегата научно-методологически инструментариум. Според мен обаче, арсеналът на използваните методи следва да бъде обогатен, тъй като спецификата на темата го изисква. Няма никаква логика, например, да бъде премълчаван историко-догматичния метод, който, така или иначе, е използван в разработката на темата.

В уводната част докторантът правилно отбелязва два важни момента, необходими за спасението на човека, които ясно очертават ролята и значението на Св. Богородица. Първият е свързан с нейното волеизлияние при Благовещението „...нека ми бъде...“ (Лук. 1:38). След съгласието на Мариам се осъществява тайната на Въплъщението. Това нейно съгласие открива пътя на синергията: „Делото на спасението изисквало не само благоволенieto на Бога, но и съдействието на човека“ (с.

7). Вторият важен момент е подчертания факт, че чрез Божията Майка пред човешката природа се открива пътят на обновлението. Акцентът е поставен върху зачатие на Иисус Христос от Св. Дух и Дева Мария, което е ключов момент в спасението на цялото човечество. Самото спасение, обаче, не е спасение от наследствена вина, а е спасение от проклятието на греха и смъртта и това е отбелязано отчетливо от автора: „Трайното и същинско преодоляване на смъртта е възможно само чрез обожението на човека, във възстановената в Христос човешка природа“ (вж. с. 6).

В увода е поместена и историографска част, в която са представени възгледите на светите отци за личността на Св. Богородица и участието ѝ в Божествения план за спасението на човека – св. Иринеи Лионски, св. Кирил Александрийски, св. Йоан Златоуст, св. Йоан Дамаскин, св. Григорий Палама и др., както и трудовете на бележити православни богослови (прот. Г. Флоровски, Вл. Лоски, прот. А. Шмеман, П. Нелас и др.). Адмирации заслужава включването на подробен историографски преглед на български богослови, работили по темата – Неврокопски митроп. Пимен, Д. Киров, Ст. Чиликов, Д. Дюлгерев, Ил. Цоневски, Т. Коев.

Първа глава (с. 18 – 35) е посветена на библейския текст и светоотеческото богословско творчество като основни извори за теотокология. С оглед на разгръщането на авторовите тези в тази част на дисертацията подробно са разгледани някои старозаветни събития, които са предобрази на Пресвета Богородица. Подчертано е, че в Стария Завет се съдържа само едно директно пророчество за Божията майка – пророчеството за раждане на Месия от дева в книгата на св. прор. Исаия (Ис. 17:4), но книгите на Св. Писание предоставят множество текстове, използвани от Църквата за прослава и възхвала на Божията майка. Както правилно отбелязва дисертантът, старозаветните предобрази разкриват важността на Божията майка за християните, но те са само „сянка“ на всичко онова, което се реализира в Новия Завет (с. 29). Новозаветните библейски книги и съдържащите се в тях свидетелства за ролята на Св. Богородица в домостроителството на спасението са разгледани като първостепенен извор за живота на Св. Богородица и Господ Иисус Христос. Оттук идва и заключението, че Свещеното Писание има първостепенно значение, като извор за теотокологията (Автореферат, с. 11). В последната част на първа глава (с. 36-72) са разгледани и творенията на св. отци на Църквата, отнасящи се за Св. Богородица, които също са оценени и характеризирани от автора като „базисен извор за теотокологията“ (Автореферат, с. 11). В тази част на дисертацията са маркирани личностните добродетели на Мариам и най-важните етапи от нейния живот, предопределящи

нейната роля в Божия план за спасението на човека. Избрана да бъде майка на въплътения се Син Божи, посредством което Той се съединява със света, за да го спаси, Дева Мария става посредница в изкуплението, въцърковяването и спасението. Нейното посредничество в делото на спасението Св. Църква изповядва в обичайните паримийни четива за Богородичните празници, където се повествува за видяната в съновидение от Иаков стълба, достигаща до небесата (срв. Бит. 28:12).

Концептуално текстът става много по-консолидиран, когато библейските постановки, детайлно представен и от автора като пророчества, предобрази и свидетелства за живота на св. Богородица, са интерпретирани през призмата на основни положения, извлечени от светоотеческата традиция и намерили своя най-синтезиран израз във вероопределенията на Вселенските събори.

Разгледаните въпроси в първа глава намират своето естествено продължение във втора глава, посветена на други извори за живота и личността на майката Божия (с. 73 – 109). Тук акцентът е поставен върху дефтероканоничната литература. Тя е разгледана като извор, в който са съхранени някои детайли от живота на Пресвета Богородица. Справедливо е отбелязано, че тази литература е и първоизточник за някои Богородични празници като Въведение и Успение Богородично. Друг съществен елемент във оформянето на авторовите тези в тази част от дисертацията е позоваването на иконографски образци, посветени на Св. Богородица. Според застъпеното от автора становище, те разкриват достигнатото от нея съвършенство и ролята ѝ в домостроителството на спасението. Не е отминат и приносът на Св. Гора Атон в развитието на теотокологията, като са представени творенията на бележити светогорски отци като св. Григорий Палама, св. Никодим Светогорец, св. Силуан Атонски и др. Включването на тази глава се вписва като допълнителна подготовка и идеен преход към основния замисъл на дисертацията, осъществен в следващата глава. Третата глава е сърцевината на дисертационния труд. Тя е озаглавена „Пресвета Богородица – начало на изкупителното Христово дело“ (с. 110 – 165). Тук акцентът е поставен върху най-важните моменти от живота на св. Богородица и нейната роля в домостроителството на спасението. Авторската теза е разгърната в три основни пункта:

1. Животът на Пресвета Богородица (с. 110 – 128). Тук е разгледана генеалогията на Св. Богородица като предпоставка за нейното духовно-нравствено израстване, довело до това да стане майка на Сина Божи.
2. Пресвета Богородица – жена, дева и майка (с. 129 – 153), като тези три фундаментални характеристики са свързани с личността на Богородица и са

немислими една без друга. Чрез нейното майчинство се разкрива тайната на домостроителство на Въплъщението, но то е невъзможно без нейното девство.

3. Ролята на майката Божия в изкупителното Христово дело (с. 154 – 165), като тук акцентът е поставен върху Въплъщението на Сина Божи и нейната важна роля за осъществяването му.

В заключителната част на дисертацията (с. 166–167) са обобщени основните изводи, заключения и резултати от направеното изследането.

Едно от достойнствата на представената дисертация, което бих искал отчетливо да подчертая, е полемиката на дисертанта с някои постановки на римокатолицизма и протестантизма. Макар и в един твърде „плах“ вариант, авторът полемизира с римокатолическото учение, че Св. Богородица не е подвластна на законите на смъртта, тъй като е била лишена от последиците на прародителския грях (с. 127). Подобна научна критика е предприета от Г. Чочев и във връзка с протестантските твърдения против учението за приснодевството на Пресвета Богородица, които са разгледани като последица от някои еретически възгледи и лъжеучения, детайлно анализирани от колегата на различни места в неговото съчинение. Тези критични бележки на докторанта са важни, защото те разкриват принципните различия на Православието от римокатолицизма и протестантизма по отношение на почитта към св. Богородица, за което има различни причини от догматико-сакраментален, еклезиологичен и историко-църковен характер.

Научната обективност изисква да отправя и някои критични бележки. В представената за публична защита дисертация на Г. Чочев могат да бъдат открити множество неточности, пропуски и грешки, като напр. недовършени изречения (с. 9), някои нарушения на правилата за членуване (с. 6, 45). Допуснати са множество наборни грешки, от които ще посоча само някои – с. 9, 14, 15, 35, 66, 97, 101, 129 и т.н. На с. 40 има цитат без посочка. Посочки № 312 и 313 на с. 109 са останали единствено с индикацията „пак там“. Като съществен пропуск може да бъде отбелязан факта, че дисертантът не коментира теотокологичните възгледи на св. Симеон Нови Богослов. Едни от често повтаряните думи на светителя са във връзка с това, че „обожението на човека е целта на въплъщението на Слово“. В тази връзка в много от нравствените слова на св. Симеон Нови Богослов се съдържат цели трактати за значението на Пресвета Дева Мария в тайната на спасението. Разбира се, всички тези слабости биха могли да бъдат интерпретирани в една отрицателна посока, но в окончателните изводи определено по-голяма тежест имат приносните моменти.

Оформяне на автореферата

Авторефератът е оформен в 19 страници, съобразно нормативните изисквания и отразява сравнително адекватно съдържанието на дисертационния труд. Не липсват, разбира се, и неточности, като например, че обемът на дисертацията е 220 страници, а всъщност той е 188 страници.

Изведените два научни приноса са коректни и вярно отразяват достойнствата на дисертацията.

Публикации във връзка с темата

Представени са две публикации по темата на дисертацията, една от които е под печат. Те илюстрират богословската грамотност и култура на автора по защитаваната тема и са поместени в престижни годишници и сборници.

Нямам съвместни публикации с дисертанта. Нямам принципни несъгласия с основните постановки на дисертацията.

Заключителна оценка

В заключение следва изрично да се подчертае, че въпреки посочените критични бележки дисертационният труд е изграден върху православна методология с библейска, светоотеческа и историко-догматическа аргументация, което води и до правилното разрешаване на поставените цели и задачи.

Като цяло дисертационният труд отразява трайните научни интереси и търсения на колегата Г. Чочев, който е вложил много сили и енергия при разработването му. Текстът разкрива богословска компетентост, точен изказ и богата богословска осведоменост. Положителна страна и едно от достойнствата на дисертацията е, че в нея са застъпени монографии и студии от български богослови, при което са обхванати различни периоди от развитието на православната богословска мисъл у нас.

Съпътстващата документация е пълна, според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата.

Като имам предвид приносните научни резултати на дисертацията, мащабността и обхвата на разглежданата проблематика, необходимостта от такова изследване на

участието на Св. Богородица в домостроителството на спасението, убедено предлагам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен “ДОКТОР” на Георги Красимиров Чочев.

31.08.2018

София

Подпис:.....

(доц. д-р Димо Пенков)